

Driving under the influence

Shiur# 383 | Aug 13th 2022

Riddles of the week

#1

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סו סעיף ג

לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק, וכן למודים.

#2

טור יורה דעה הלכות מזוזה סימן רפט

וכיצד קובעה יסמר אותה במסמרים במזוזת הפתח או יחפור בה חפירה ויקבענה בה ובלבד שלא יעמיק לחפור טפח בעומק המזוזה שאם העמיק לה טפח פסולה תלאה במקל במקומה ולא קבעה פסולה עשאה כמין נגר פסולה. ופירש"י שתחבה בתוך עומק המזוזה כבריח שנכנס בחור אלא צריכה להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח ויכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה לצד חוץ לאויר הפתח, ור"ת פירש שפסולה בזקיפה והיינו פירושא דבגמר אלא צריך להשכיבה ארכה לרוחב מזוזת הפתח ויכוין שיהא שיטה אחרונה שבה על הארץ לצד ר"ה ושיטה ראשונה שבה שמע לצד הבית לפנים והמדקדקין יוצאין ידי שניהם וקובעין חציה בזקיפה וחציה בשכיבה כנו"ן כפופה כזה, וא"א הרא"ש ז"ל כתב ונהגו עלמא כפירש".

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מזוזה סימן רפט סעיף ו

צריכה להיות זקופה, ארכה לאורך מזוזת הפתח, ויכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה, לצד חוץ. הגה: ט וכן נהגו (ב"י). אבל י"א שפסולה בזקופה, אלא צריכה להיות שכובה, ארכה לרוחב מזוזת הפתח (טור והפוסקים בשם ר"ת). והמדקדקין יוצאין ידי שניהם ומניחים אותה בשפוע ובאלכסון (טור והגהות מיימוני ומהרי"ל ות"ה סי' נ"ב), וכן ראוי לנהוג, וכן נוהגין במדינות אלו.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב: והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות ומות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן: כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות - אי בעית אימא: קרא, ואי בעית אימא: סברא; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול; ואבע"א קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב - איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער; איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן ט

יא. אם מותר למסור גנב לערכאות המדינה

ובדבר גנב שגנב ס"ת וכלי כסף מביהכ"נ, אם מותר למסרו לערכאות המדינה ולמשטרה (פאליס), שידוע שהם דנים ביסורי הגוף במאסר הרבה שנים, הנה לכאורה פשוט שאין שייך להתיר. אף אם לא היה כלל איסור לידון בדיני המדינות לפני שופטי המדינה, אבל הא אין לנו למסרו לדון בדברים שלא שייך בדיני התורה, שהוא ממון כפי שומת הבקיאין, והם דנים ביסורים שזה לא חייבה תורה. ועיין במו"ק דף י"ז ע"א, בעובדא דר"ל הוה מנטר פרדיסא, אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני, רמא ביה קלא ולא אשגח ביה, ושמתיה ר"ל, וא"ל ההוא גברא אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא, אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך, ושאל ר"ל בבי מדרשא ואמרו שלו נידוי שלך אינו נידוי, והוצרך ר"ל להתיר נידויו.

חזינן דאף על גבא אסור להחמיר יותר מדינו שחייבה תורה. וא"כ פשוט שגם מכות וישיבה במאסר וכל יסורי הגוף, שאסור, וחייב המכהו אחר המעשה מלקות, מלא יוסיף. ורק קודם שגנב רשאין להכותו שלא לגנוב. וכהא דבב"ק דף כ"ז ע"ב, בהא דגרגותא דבי תרי דאתא חד קא דלי ביומא דלאו דיליה, ומחיה, ואמר רב נחמן דלכו"ע היה רשאי למעבד דינא לנפשיה, שלא להניחו למידלא. ורב נחמן עצמו סובר דאפילו שלא במקום פסידא עביד דינא לנפשיה, שלא להניחו לגזול ממנו, וכן כשרואה חפץ שלו יכול ליקח בעצמו. אבל לתפוס חפץ ומעות בעד חוב, אף באופן שיכול לתפוס, הוא דוקא שלא בהכאה ועיין פרטי הדינים בחו"מ סימן ד'. וממילא לא שייך להתיר למסור את הגנב לערכאות, לדון במאסר ובשאר עונשי הגוף.

והא דעוסק בזיופים, ויש לחוש שיזיק רבים, איתא ברמ"א סימן שפ"ח סעיף י"ב, שכשהתרו בו ואינו משגיח יכולין למסרו לומר שאין אחר מתעסק בו אלא זה לבד. ומשמע דיזיק רבים שכתב, איירי שיאמרו הערכאות שגם אחרים עוסקים בזיופים, כדכתב שאומרין שאין אחר מתעסק אלא זה, היינו שרק בדרך זה שהוא להציל את האחרים שגרם שיאמרו על האחרים שעושין זה, רשאי. אבל בשביל שהזיק זיופו אף לרבים, לא התיר למסרו אף בלשון זה.

והנה איתא בדרכי משה ס"ק ט"ז, כתב מהר"ם מריזבורק מי שרודף רבים בעסקיו כגון שעוסק במטבעות פסולין וכדומה, אם התרו בו הקהל ולא השגיח ימסרוהו לשלטון, ויחיד שבא לו עלילה בגינו יכול לומר שהוא אינו עושה, אלא פלוני. ולכאורה משמע שבמזיק רבים יכולין למוסרו לשלטון להדיא, ורק יחיד שבא לו עלילה בשבילו יכול ג"כ למוסרו לשלטון רק בלשון שמצדיק עצמו. אבל אף בד"מ פירשו שאיכא רבים שהשלטון רוצה לעונשם בשבילו, שזה שייך ללשון מי שרודף רבים. לא על מה שהוזקו עי"ז שלקחו מטבעות המזויפים בטעות, ונודע להם שהוזקו בממון, אלא שע"י שהטעה אותם שהן מטבעות, הוציאו מטבעות המזויפין לאחרים, והם תובעין אותם לשלטון, שמותרין למוסרו להדיא. ויחיד שנעשה עליו עלילה זו בשבילו, יכול למסור אותו לשלטון רק בדרך זה, שהוא להצדיק עצמו, לומר שהוא לא עשה זה אלא פלוני שהטעהו. והרמ"א החמיר למעשה, שאף ביש לחוש שגם רבים יזיקו שיעלילו עליהם עלילה בשבילו, נמי ימסרוהו רק בדרך זה. והרמ"א לא הזכיר כלל הדין באם יחיד בא עליו עלילה בשבילו. אבל מסתבר דליכא חילוק לדידיה, דלא יפלוג בתרתי ע"מ שכתב בד"מ ועיין בסמ"ע סק"ל.

עכ"פ בגנב ובמזיק אסור למוסרו לשלטון. ולא קשה מעובדא דר"א בר"ש ור' ישמעאל בר' יוסי בב"מ דף פ"ג ע"ב, כדתיירץ הב"י בס"ס שפ"ח, דכיוון שנתמנו ע"ז מהמלכות שאני, והביא זה מתשובת הרשב"א.

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן ח

באחד שנתברר שמכר נבלות וטרפות בתור כשרות אם מותר לתבעו בערכאות כשהוא אומר שיציית לדייני ישראל ער"ח שבט תשכ"א. מע"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר שמואל פליסקין שליט"א וכל הרבנים הגאונים חברי ועד הרבנים דבאלטימארי שליט"א.

קבלתי מכתבכם בדבר הרשע בא כח של בית חרושת כשר אשר זייף חותמות ותלה אותם על נבלות וטרפות ומכר ליהודים בתור כשרות, שהנידון הוא אם למסרו לערכאות המדינה שידונו קשה בכסף ובמאסר, או שידונו אותו הרבנים בדיני ישראל. לע"ד אף שפשעו גדול מאד וכנראה אינו בעל תשובה כלל, מ"מ כל זמן שלא ראינו שדייני ישראל אינם יכולים להפסיקו אין לדונו בערכאות משני טעמים. חדא דאפילו לא ידונו בערכאות אלא כדיני התורה אסור לדון בערכאות כדאיתא בחו"מ ר"ס כ"ו. ועוד הא ודאי הם ידונו במאסר ובממון שלא כדיני ישראל שאז יש לחוש לאיסור מסור, שאסור למסור ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו ואפילו היה רשע ובעל עבירות כדאיתא בחו"מ סימן שפ"ח סעיף ט'. ורק כשיראו שאין דייני ישראל יכולים להפסיקו אז יש היתר, אחר שיתרו בו שיתבעו אותו לערכאות דהוא כ"ש מממון דכשאינו יכול להציל בדייני ישראל שרשאי ברשות ב"ד לילך לערכאות ולתבוע בדיניהם כדאיתא שם בסעיף ב' וכ"ש הכא שהוא שלא להכשיל כמה בנ"א באיסורים, וגם הא איכא תירווייהו דהוא גם שלא להונות שהוא גם תביעת ממון.

וגם בלא זה הא אפשר שיכחיש וישבע בערכאות ויגרמו שישבע שבועת שוא, שאף על המשביעין איכא עונש ח"ו כדאיתא בשבועות דף ל"ט. ואף שרש"י פי' התם שהוא מטעם שלא דקדק למסור ממנו ביד נאמן שהכא לא שייך זה, הוא רק טעם להתיר כשלא יוכלו דייני ישראל להפסיקו ומוכרחין לתבעו בערכאות אין להם לחוש לזה שישבע

שבועת שוא. אבל כשיכולים להפסיקו בדייני ישראל יש לאסור גם בשביל שיגרמו שישיב שבועת שוא, ועיין בסמ"ע סימן פ"ז ס"ק ס"א שמדייק מלשון הש"ע שגם מה שלא נתפשר עמו נחשב לגורם שבועת שוא ונענש ובפרישה ס"ק ל' איתא עוד יותר שגם על מה שלא מחל הכל כדי שלא ישבע נענש, והכא שאין שייך למחול משום שהוא למנוע איסורא יש להתיר כשלא אפשר ע"י דייני ישראל אבל כשאפשר הרי ודאי יש להחשיבו גורם לשבועת שוא.

ולכן נראה לע"ד שמתחלה ידונו אותו בועד הרבנים בכל מה שבידם והעיקר לפוסלו מלמכור דברים כשרים ואם לא יציית אז יביאוהו לדון בערכאות. ידו, משה פיינשטיין

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ח הלכה יא

וכן כל המיצר לציבור ומצער אותן מותר למסרו ביד גוים להכותו ולאסרו ולקנסו.

חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף פג עמוד ב

אמר להם תפסוהו. והא דדאין בלא עדים והתראה ושלא בזמן סנהדרין, שאני הכא דשליחא דמלכא הוא ומדיני המלכות להרוג בלא עדים והתראה לייסר העולם כמו שראינו בדוד שהרג גר עמלקי ושלוחו של מלך כמותו, ומ"מ במקום שאין כח למלך לעשות כן מחוקי המלכות אף הממונה שלו אינו רשאי ואם אמר לו המלך לעשות כן יהרג ואל יעבור.

בית יוסף חושן משפט סימן שפח

וגדולה מכל אלו בנדון שלפנינו שאנו לא דננו אלא נשאלו נשאלנו מבית אדונו המלך לראות בעונו ולהגיד לו עצתינו ולפי מה שעשה אמר שהוא יכול להמיתו לפי שלא נאמרו דברים הללו אלא בדיני סנהדרין מגזירת הכתוב אבל בדינא דמלכותא אין משגיחין בכל אלו שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת ונהרג בדיני המלכות אפילו על פי קרובים ואפילו על פי עצמו ושלא בהתראה ושלא בעשרים ושלושה שאין דין המלכות אלא אחר ידיעת האמת שאם אי אתה אומר כן אלא שאתה מעמיד הכל על דין תורה כדן סנהדרין היה העולם שמם שירבו הרצחנים וחביריהם: עוד גדולה מזו שהרי רבי אלעזר ב"ר שמעון (ב"מ פג:) תפס גנבי בהרמנא דמלכא ועניש וקטיל להו וכן רבי ישמעאל ב"ר יוסי (שם פד.) ואף על גב דא"ל רבי יהושע בן קרחה חומץ בן יין וכו' וכן אמר ליה אליהו לרבי ישמעאל ב"ר יוסי מכל מקום לא נשוי להו כטועין גמורים בדינים מפורשים אלא שמחמת חסידותן היה להם להמנע מלהרוג על מה שלא חייבה תורה מיתה וזהו שקראוהו חומץ בן יין לומר שלא היה נוהגין בחסידות כאבותן ואלו היו טועים גמורים ועושים שלא כדין לא קראום אלא טועים גמורים חלילה וחס לגדולי ישראל וחסידיו עליון כמותם. ועוד תדע לך מדאמר ליה רבי ישמעאל לאליהו מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו' ואלו היה אסור גמור מאי קאמר הרמנא דמלכא הוא ה"ל ליהרג ואל יעבור ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כה:) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי אלא ודאי כדאמרן שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועושה כאלו במשפטי המלוכה כי מלך במשפטים אלו יעמיד ארץ ע"כ קצרתי מתוך תשובת הרשב"א הנזכרת.

בן סורר ומורה נידון על שם סופו, א'

(א) כתב הרמב"ן בפ' תצא בענין בן סורר ומורה (דברים כ"א, י"ח): "והנה יש עליו שני עונשין, האחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה בהם, והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוונו קדושים תהיו, ונאמר עוד ואותו תעבדון ובו תדבקון, כאשר פירשתי שנצטוונו לדעת את ה' בכל דרכינו, וזולל וסובא לא ידע דרך ה'". [ועיין בראב"ע: והנה זה כמו אפיקורוס, שלא יבקש חיי העוה"ז כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה], למדנו מדברי הרמב"ן חידוש נפלא מאד, דבן סורר ומורה נתבע ומתחייב על העדר המעלות והמדרגות היותר עליונות של חסידי עליון, על העשה דקדושים תהיו ועל העשה דבו תדבקון, וכפי שפירש שהכוונה בזה לדעת ה' בכל דרכינו, היינו גם בכל הדרכים הגשמיות כאכילה שתיה ושינה, שיהיו כל הענינים הגשמיים לש"ש, כדי שיוכל לעמול בתורה ועבודה ה' ותהיה לו הרחבת הלב והדעת להבין בתורה, וכדדרש בר קפרא (ברכות סג, א) איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו וגו', [והנה כתוב (משלי י"א, י"ז): גומל נפשו איש חסד, ואמרו (ויק"ר ל"ד, ג') על הלל הזקן שאמר לתלמידיו שהולך לגמול חסד עם העלובה הזו, והיינו גופו, כלומר דהגוף והנפש החיונית הם העלובים והפשוטים, וצריך לעשות צרכיהם בתור חסד עמהם, ולא מתוך תאוה ורצון] – והבן סורר ומורה רחוק מזה בתכלית, ולא ידע כלל דרך ה', וע"ז הוא נתבע ונענש, והנה בן סו"מ הוא רק בג' חדשים הראשונים לגדלות, והנה הוא נער שזה עתה נתגדל, והוא גם פשוט ומושחת מאד, ועם זה הוא נתבע על היותו רחוק מקדושה ומבכל דרכיך דעהו, וזה גורם לו להתחייב עונש קשה ובחמורה שבמיתות, כי רחוק הוא מהתכלית שלה נברא, והנהגתו היא בהיפך ממטרת בואו לעולם, ומזה נתבונן בגודל החיוב שיש על כל אדם להגיע למעלות העליונות האמיתיות, ומכש"כ בן תורה דשייך יותר לתביעה זו.

(ב) והנה בן סורר ומורה הרי גנב ב' פעמים, וגם לקה בראשונה וגנב שנית, דעבר על ל"ת והוי רשע דחמס, ולא הזכיר הרמב"ן את זה בחטאו ועונשו, והזכיר רק את המ"ע שהיא מן העליונות. וטעם הדבר הוא בפשטות, דבגניבה הרי עובר רק בשעה שגונב ובשעה שאוכל הגניבה, אבל המ"ע עובר בכל רגע, דחסר בעצמיותו והוי לאו בר הכי על העשין הללו, וגם דאיכות העבירה על המ"ע הלא אין לה שיעור, דכמה שיחסר לו ממדרגתו השפלה שבשפלות עד למעלת חסיד שבחסידים, – והיינו כל הדרגין הללו מתכלית הפחיתות עד תכלית הקדושה והדבקות, שהן לאין ערך ושיעור ממש – כן הוא העבירה והחסרון שלו, ונכפל לאין שיעור וערוך, וזה חמור יותר מרשע דחמס, דבכאן נתבע אפילו על מה שיחסר נגד גדולי עולם, ומונח בתביעה זו תהום מלא חטא. וענין הגניבה בכאן הוא רק להגדיל הענין דזולל וסובא, היינו שכ"כ להוט לזה עד שגונב למלאות רצונו, כי כ"כ עיקר אצלו מילוי רצונו, וכמ"כ הראב"ע כי לא יבקש חיי העוה"ז כי אם להתענג במאכל ומשתה, אבל חטאו ועונשו הוא על עצם מהותו, וצריך להתבונן מזה כי תיקון כל שהוא בעצם תכונתו בנוגע ליחסו לעניני העוה"ז, כמה הוא חשוב ושקול יותר מכמה וכמה מעשים, [וגם דהרי זה נוגע למהותו בכל רגע ורגע], ועד כמה שאדם מתקשר לתורה הנה כל משהו מזה הוא עולם מלא.

(ג) בן סורר ומורה נידון ע"ש סופו, דסופו להיות מלסטם את הבריות והורגן, והיינו דאף דנתבאר למעלה דהתביעה היא עליו משום דעובר על קדושים תהיו ועל ובו תדבקון,

דמבקש חיי העוה"ז רק להתענג במאכל ובמשתה, אבל מיתת ב"ד אינה עבור זה כי אם על שם סופו. והקשו בזה, מאחר דנידון שלא יבוא לידי רציחה, למה נידון במיתה חמורה יותר מרוצח שהוא בסייף. ונראה דנידון ע"ש סופו, אין הכוונה דנידון עבור המעשים שעתיד לעשות, אלא הביאור דבאמת נידון על מה שהוא עכשיו, דזה גופא עוצם החטא מה שהעמיד עצמו במצב כזה, ומרגיל את עצמו בהרגל שיצטרך ללסטם את הבריות, דמאחר דעיקרו למלאות תאוותו אפילו לעבור על ד'ת, ממילא עומד שיהיו מעשיו רעים ומגונים עד שיגיע לרציחה, וזה גופא שמרגיל עצמו בכך לילך מדחי אל דחי הוא חטא גדול מאד, וכבר עכשיו מונח בו כל מצבו הרוחני שלבסוף, כיון שזהו הכנתו וחינוכו, וע"ז מתחייב החמורה שבמיתות, ואף דאם יעבור איסור רציחה כמה פעמים ג"כ עונשו רק בסייף, אבל זה שעומד מצד מהותו להיות לסטים קבוע – גרוע יותר, כי במעשה ל"ש שיצטרפו שני מעשים דכל מעשה הוא בפ"ע, משא"כ בזה דכל המעשים שבסוף כבר מונחים במצבו עכשיו, ונידון על מצבו הנוכחי. ובזה מיושבת הסתירה מגמ' ר"ה (טז, ב) דמבואר שם גבי ישמעאל דדן אותו הקב"ה באשר הוא שם, דאמר הקב"ה מהו עכשיו רשע או צדיק, ומ"ש בבסו"מ. והיינו דהתם באמת היה באותה שעה צדיק, או צדיק בדינו, אלא שכלפי הטענה שלא יצילו אותו בשביל שעתידים בניו להמית את ישראל בצמא, ע"ז נאמר באשר הוא שם, אבל בבן סו"מ חייב באמת ג"כ על מה שהוא עכשיו, ומשום שמעמיד עצמו בעתידות טבעית כזו, וחמור כל כך שמתחייב בסקילה.

(ד) ומזה יבין כל אחד כמה תגדל החובה להתחזק, וביחוד מי שתורתו אומנותו, כי בבן סו"מ הלא כתיב (דברים כ"א, י"ח): ויסרו אותו ולא ישמע אליהם [וגם מתחייב מלקות בראשונה], וכתב הספורנו כי מריו מסיר התקוה שישוב מסוררותו, כי מאחר שהוא שקוע בזוללות וסביאה ואינו מקבל מוסר ותוכחה, מהצטרפות שני אלה יוצא שישאר במהותו ויבוא לידי מעשים גרועים ביותר, וחייב כל אחד לחשוב, שאם בימים הקדושים ובשבתו באהלה של תורה, אינו מתבונן ומתעורר להיטיב דרכיו לחוש לבטול תורה, לזהירות במעשים ולתפילה בכונה וכיוב"ז – מה יהיה מצבו כשיכנס למה שקוראים: "בעולם" [אין דער וועלט], ויהיו לו שעבודים המפריעים ומעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו, וגם יהיו לו נסיונות קשים מרוב האנשים אשר אתם יפגש בדרכו, ואחרי שטבעו שלא להתעורר להיטיב דרכיו, מה תקוה יש לו, הלא ח"ו, ירד מטה מטה, ואם הוא עומד במצב כזה הלא נידון על שם סופו. והנה אמרה תורה בבן סו"מ וכל ישראל ישמעו ויראו [ומכאן ההלכה דבעי הכרזה], ולכאורה תמוה מה שייך לכל ישראל, הלא זה נוגע רק ליחידים, דהא אחר ג' חדשים מגדלות שוב אינו נעשה בן סו"מ, וגם בעי כמה וכמה תנאים לדינא דבן סו"מ ומשכחת באופן רחוק מאד, עד דאיכא מ"ד דלא אירע כן מעולם, ואף שבגוף הפרשה אמרו דרוש וקבל שכר, היינו ההלכה עצמה היא תורה והוא רצון ה' וחכמה של מעלה, אבל מה שייך ע"ז וכל ישראל ישמעו ויראו. אך הכונה דיתבוננו מה חמורה התביעה למעלות עליונות, ומה נורא העוון כשרחוקים מזה, וגם שהאדם נידון על שם סופו, היינו שנחשב לחטא אם אינו עומד להיטיב דרכיו רק שילך מטה מטה, ונחשב כבר עכשיו כל העומד להיות בסוף לחטא והוא רובץ עליו, וגם שישמרו לקבל יסורין ומוסר, וזהו הרצון והמכוון בפרשה זו.

בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ב'*)

(א) בגמ' סנהדרין (עא, א) בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, ותמה הגר"ס (אור ישראל סי' ל"א) על מה שאמרו דרוש וקבל שכר, וכי אין די בשאר חלקי התורה, [עיי"ש חידושו הנפלא דרצתה תורה שילמד בגדר חוק, – אף שאינו נוגע למעשה, וחסר כאן גדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה – אך מצד אחר גבוה לימוד זה משום שהוא בגדר חוק, דהדין עצמו הלא הוא תורה אמיתית, דכן צריך להיות אם יארע דבר כזה, אך הפרטים הם כאלה שלא יארע לעולם, וזהו דרוש וקבל שכר, כי שכר כזה אי אפשר לקבל מלימוד אחר שהוא בגדר משפט, עיי"ש דבריו באורך].

ויש לפרש עוד בדרך אחרת. דהנה ענין בן סו"מ דנידון ע"ש סופו, כמפורש שם במשנה (סנהדרין פ"ח מ"ה): בן סו"מ נידון ע"ש סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב, שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ושם בברייתא (סנהדרין עא, ב): הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סו"מ, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות וכו', אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. והגיעה תורה לסוף דעתו, היינו שהדברים עומדים להגיע לידי כך, ונתחייב כבר עכשיו, (וכל שאינו עומד לימשך כ"כ מאיזה טעם שהוא, פטרתו תורה כדמתבאר בפרטי הדינים של בן סו"מ). ולמדנו מכאן יסוד גדול בענין החינוך, כי ההרגלים בתחלת הגדלות גוררים אחריהם תוצאות חמורות למאד, כי הם מסכבים שחיתות גדולה והוא הולך מדחי אל דחי, והואיל וכן, תחלת ההרגל – שבה מניח יסוד להתפתחות והתעבות החטאים – הוא עוון נורא מאד, עד שמתחייב כמחללי שבתות וכעובדי ע"ז במיתה היותר חמורה – סקילה. וכבר שאלו הראשונים (עיי' יד רמה על המשנה הנ"ל ועוד) אמאי מתחייב יותר מרוצח שהוא בסיף, מאחר ונידון ע"ש סופו שעתיד להרוג נפשות, ותירצו את זה בטעמים שונים. ואפשר לומר דהתם הרי כל מעשה הוא מעשה פרטי, ואף אם יעבור כמה פעמים אינו מצטרף, ודינו על כל מעשה לחוד, אבל כאן החיוב הוא בשביל שעומד בכח להיות אומנותו ליסדות והורג נפשות, וזהו כלליות מצבו ותכונת נפשו שעתיד לקנות, בתורת התפתחות הכרחית כמעט ממצבו הנוכחי, ובזה מתחייב בחיוב היותר חמור שיש במציאות. ובגמ' קידושין (מ, א) פריך אהא דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מקרא דהנני מביא אל העם הזה רעה פרי מחשבותם, ומשני עולא כדר"ה דאר"ה כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, והיינו דבכה"ג בודאי היה עובר מאחר שנחשב לו כהיתר, ואפילו לא עשה, ומשום דהא דלא עשה משום שלא הוצרך לה כדפירש"י שם. והיכא דמצד הענין קרוב יותר שיעשה העבירה, הר"ז חמור יותר ממחשבה לחוד, ולכן נענש כ"כ כיון שבודאי יגיעו הדברים לידי כך, וכמשנ"ת. [ויעויין סנהדרין (ע, א), כמה דינים בבן סו"מ דיסודם דבעינן מידי דמימשיך יעו"ש].

(ב) ואף דמפורש במשנה ובברייתא ימות זכאי, הרי שנקרא זכאי, ולפי מה שנתבאר הלא הוא חייב, אך הפירוש "זכאי" הוא לגבי המעשים העתידים שבגרמתם נהרג, אבל מתחייב בשביל שהכניס עצמו למצב כזה, ועל זה הוא באמת חייב. ולהסביר יותר, דהנה

(*) חלק מהדברים נתבארו כבר במאמר הקודם, וכל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דברים שנתחדשו בה.

הרא"ש בפירושו על התורה כתב, דלא דיינינן ל' בסייף כרוצח, משום דמסתמא יחלל שבתות ויקלל אביו, דגם זה כלול בעל שם סופו. ונראה דהנה אמרינן בגמ' (קדושין שם) לענין מחשבה רעה דאין הקב"ה מצרפה למעשה, דאם בא לידי מעשה מתחייב גם על המחשבה [הנני מביא וגו' פרי מחשבותם], ובמחשבה בעלמא אינו מתחייב, אך כאן ירדה תורה לסוף דעתו דבודאי יהיה כן, ולכן מתחייב על התרגלותו בעבירה ועל תכונותיו ומצבו הרוחני שעל ידם בא לידי כך, אך כיון דאחרי דמיתין אותו הלא לא יבא לידי כך ע"י הרגלו דנמנעים מעשיו שהרי מת, ונמצא שהוא מת זכאי, אבל מ"מ מחייבין אותו על מה שהיה מתחייב אלמלא היינו ממיתין אותו, ומה דאמרינן דנידון ע"ש סופו, אין פירושו שנידון על מה שהיה עושה ומתחייב לבסוף, אלא עבור הכנתו מקודם לכלליות מצבו, וזהו דמסיק המשנה (סנהדרין פ"ח מ"ה): מיתה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, דהמיתה מצילה אותו מהחטא הזה בעצמו שבעבורו מתחייב מיתה. ועוד יש להוסיף דבגמ' ערכין (טז, א) מחלק בלה"ר בין אהנו מעשיו ללא אהנו, דבאהנו נגעים באין עליו, ובלא אהנו אף דג"כ עבר באיסור לה"ר, מעיל מכפר, הרי דכ"כ גדול ההבדל בין אהנו מעשיו ובין לא אהנו, [אף דהא דלא אהנו הוא בגלל סיבות מהחיות], ובאהנו מעשיו החומרא לא רק בגלל הגרם נזקין שגרם, אלא שהדבור עצמו חמור יותר, וכן הוא בבן סו"מ דנידון על שם סופו, דהלא יש הבדל בין יצא לפועל או לא, ומ"מ נידון במה שעומד להיות אם לא היינו מחייבים אותו, דחמור מהמעשים עצמם שאח"כ, והבן.

ג) ומזה למוד גדול לכל אחד, דכל שמתחנך למסור עצמו לרצונות חומריים ומגביר הרגלו בזה, בודאי יבוא עי"ז לידי כמה מכשולים ואיסורים, וכן ברדיפת הממון והחומריות כדי שיוכל למלאות רצונו, הרי יבוא לפי המהלך הטבעי למכשולים בין אדם לחבירו וגם בענין גזל, דאמרו חז"ל (ב"ב קסה, א) רוב בגזל, ועיין במס"י (פרק י"א) הביאור, כי אחרי שמוכרח למלאות רצונותיו המרובים בחומריות, מורה לעצמו היתר בכמה דברים, וכן המרגיל עצמו ברבוי דברים בטלים, מלבד שאסורים בעצמם, גם בודאי יגררו שאר דיבורים אסורים, הרי בהכנתו לכך לבד יש עליו משא כבד מאד של חטאים לאין שיעור, ונלמד כל זה מבן סו"מ ועוד בק"ו, דאם בבן סו"מ שחטאו הוא אך כמה שממשיך תאותו להיות זולל וסובא, אבל כל החמורות יותר, ללסטם את הבריות ולהרוג נפשות, מזה הלא כלל אינו יודע, ואינו מפקיר עצמו לחטאים הללו, ואין לו שום מחשבה וידיעה מזה כלל, ואך, דממילא יבוא לידי כך מדרגה לדרגה כשיבקש למודו ולא ימצא, ומ"מ עצם המציאות מה שבפועל עושה הכנה לזה חמור כ"כ.

ובנידון דידן שהרי הוא יודע היטב להיכן דרכיו מובילות, ואם בכל זאת אינו מתקן, הרי שמסכים בלבו על כל התוצאות, ולפחות בגדר לא איכפת לו, ואם ח"ו נתקיימו בפועל ממש, הלא דברים ק"ו עד כמה חמורה עצם ההסכמה על זה, וביותר אם מוכן להפקיר את עצמו לסביבה המלאה טומאה וחלאה מכל הסוגים, הרי לא יוכל להשלוח בשוא נפשו כי לא יסור לבבו, וכשפורש מן התורה, ח"ו, לגמרי או במקצת, ומתדבק ממש לטומאה, הנה ע"י ההסכמה לכך ותחילת הכניסה למצב זה, הוא כופל החטא לאין שיעור, ועוד חמור מאד דאין כאן פעולות חטא נפרדות בכמה פעמים, רק דבכל המעשים הרבים שיעשה אח"כ מתחברים כאחד ממש, מלבד עצם הפעולות הרעות בעצמותם. וכל היכא דאית ליה הוראת היתר גרוע יותר, דהנה בבן סו"מ הדין דדוקא בגנב משל אביו ולא משל אחר, ואכל דבר היתר ולא דבר

איסור, ואף דגזירת מלך הוא כמפורש בחז"ל, אבל מ"מ יש גדר בדבר דכל דעושה בהוראת היתר ובלא מלחמה פנימית עלול להימשך יותר, וכן הוא כשיחשוב האדם כי בשביל עניני פרנסה ותכלית המדומה רשאי לפרוש מעט מן התורה, דבזה סכנתו מרובה יותר. ומובן דאף באופנים שפטרה התורה, כמו לאחר ג' חדשים מגדלות ושאר התנאים, זהו גזיה"כ בחיוב סקילה, אבל החטא הוא אותו חטא כמו באופן המחוייב, ולא יקשה דבשנוי מועט נשתנה כ"כ הדין מחיוב סקילה לפטור גמור, דאפשר דאז יהא עונשו באופן אחר, ועיין ברש"י (דברים ל"ב, מ') אקרא "כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם": אינו ממנהר לפרוע שיש לו שהות וכו' והיכולת בידו לפרוע מן המתים ומן החיים. וכך גזרה חכמתו יתברך ויתעלה, דבאופן זה יהא חייב סקילה ובאופן זה יהא פטור מסקילה, והוא יתברך יפרע ממנו באופן אחר, אך עכ"פ מצד החיוב נלמד להבין גודל החטא ועד היכן הדברים מגיעים, [ולפעמים מצינו בתורה דהפטור הוא מצד חומר וכגון במעביר כל זרעו למולך], ובזה מתפרש מה דכתיב וכל ישראל ישמעו ויראו, דשייך לכל ישראל [וכבר נתבאר בזה במאמר הקודם], ומשום דההכרזה לכל ישראל שיבינו ענין המתחנך לרעה והמרגיל עצמו בהרגלים כאלו, שלפי מהלך הדברים יבוא לחטא ולירידה דרגה אחר דרגה, וגם בנוגע לחינוך בנים. וזה הביאור בזה שאמרו בסו"מ לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, היינו הלימודים הגדולים היוצאים מפרשה זו, דאף דבפועל לא אירע ולא יארע, אך הענין אמיתי בגדרו שייך במציאות וכך דינו, והוא נוגע לכל האנשים ולכל המצבים ולכל ההנהגות, ונכתבה הפרשה לתכלית הלימודים הגדולים היוצאים ממנה.

ד) ובירוש' (פ"ח דסנהדרין ה"ז): צפה הקב"ה שסוף זה וכו' ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וסופו לשכח את תלמודו. והדברים מרעישים ומבהילים עד מאד, דקחשיב שם סדר ירידתו לפי חומרתן, תחילה מלסטם את הבריות ואח"כ הורג נפשות, ויש עוד ירידה גרועה יותר, משכח תלמודו, וזוהי הירידה היותר חמורה. וצריך לפרש, דהיינו דבלאו הכי, היינו אילו לא היה משכח תלמודו, אפשר דמאור התורה היה מחזירו למוטב, ולא היה מתחייב מיתה, אף שעומד הוא להגיע לירידה נוראה, אך הואיל וישכח תלמודו, כי מצד המשכחו יתרחק וילך אחרי רצונותיו, הרי ישקע בירידה ללא כל תקוה לתקומה. ואחרי שנתברר כי ההצלה היחידית מיצה"ר הוא לימוד התורה, וכמש"כ המס"י כי אחרי שהבורא שבראו מעיד שאין תרופה ליצר רק התורה, ומי שיעזוב זה הרי אינו אלא טועה ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו, ח"ו, וכמה צריך להתחזק בתורה לעמוד נגד היצר, ועד כמה שממעט במדה זו הוא מסור ביד יצרו, ונמצא שכל מצבו של אדם תלוי בחיזוקו בתורה, דבלאו הכי הרי הוא מכין עצמו למכשולים לאין שיעור, שהרי עיקר עונשו של בן סורר ומורה הוא לבעבור שלבסוף משכח תלמודו, ומה מאד יגדל החיוב לחנך עצמו בעול תורה וכדיבוק חברים הגונים וטובים [והנה בבן סו"מ החיוב הוא דוקא עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין, (סנהדרין ע, ב), וברש"י כ' ריקים שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, בכה"ג לא מימשיך וכו', והרי נלמד מכאן כמה צריך להיות עוצם השמירה מחבורה רעה, שזה גורם לחיוב סקילה, וכמה גדולה חשיבות ההתחברות לחברים הגונים], ולהעמיד עצמו במצב שיכריחו לעמול בתורה, ואז במכש"כ של מדה טובה מרובה מה גדול שכרו, וכתיב (שמות י"ב, כ"ח): וילכו ויעשו, ואמרו חז"ל (ילקוט רמז ר"ח) מכיון שקיבלו עליהם לעשות מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו, ובזה דמעמיד עצמו בחיוב של עול תורה ובמצב של "עומד" לעסוק בתורה,

מעשה איש ופקודתו

קצט

ומתחנך בדרכי היראה, הרי הקבלה החזקה והקביעות בזה, הוא כמו שעושה תיכף ריבוי של מעשים טובים ומעשים של הצלה מחטאים, וגם שכר עבור כל התורה שילמוד לפי קבלתו והסכמתו. ונחוץ ביותר להתחזק בלימוד המוסר בימי הרצון, שזהו יסוד מוסד לטוב מצבו כל הימים והכנה גדולה לימי הדין.

שו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן ט

אירע מקרה בלתי טהור בק"ק פ' בשנים שנתקוטטו עד הכאה ונטל א' סכין ותקעו בלב חברו והמיתו. ועל זה נתפש בדיני אומות העולם ובסוף יצא פטור ע"פ המלכות בתנאי שישבע שבועה חמורה שלא הי' הוא הרוצח אלא איש אחר הי' שהמיתו לזה וברח לו. והורה לו המורה לעשות כן להציל עצמו מן המיתה ע"י שבועת שקר. ונתלה בהגהת ש"ע סימן רל"ב ב"ד. ואמרתי שטעות הוא בידו דלא דמי כלל התם בעלילה מיירי. ותו דאפילו תימא דאיירי נמי בבא על הגויה באמת. מ"מ הרי אינו חייב מיתה אלא ע"י קנאין בשעת מעשה. ואחר שפירש הרי ההורג נהרג עליו. על כן ודאי מצוה להציל עצמו. כיון דלאו בר קטלא הוא. משא"כ בהורג נפש מישראל במזיד (כמו שהי' הענין בנדון הלז בלי ספק) וגם הי' בעדים רק שלא בהתראה. הלא ודאי חייב מיתה הוא. ואף על פי שאין דינו מסור בידינו. הרי אמרו שדין ד' מיתות לא בטלו וכדמוכח מההוא עובדא דשמעון בן שטח דהכישו נחש. דאף במי שאינו חייב מיתה ע"פ ב"ד אף אם הי' נדון בב"ד מ"מ נקה לא יקנה מהעונש. א"כ גברא קטילא הוא. ואיך נחוש להצלתו ונתיר להוסיף חטא חמור על פשעו להציל עצמו ע"י שבועת שקר. ואף על גב דכתבו התו' דבתשובה יכול להיות שמוחלין לו אינו מוכרח כל כך מחמת שהקשו. שהרי אנו רואין רשעים גמורים שמתו על מטתן. דאי משום הא לא מוכח מידי. דאיכא למימר אדרבה רשעים גדולים שאני. כי היכי דלא תהוי להו כפרה במיתת ב"ד או בדין ד' מיתות שבמקומם. אוכלין העוה"ז כדי להאבידם. וככתוב וכתרגומו של אונקלוס בפסוק ומשלם. אבל דין ד' מיתות שלא בטל הוא במי שלא הקשה לבו למות ברשעו. רק להפך שנתחרט והרהר תשובה בלבד. לכן נפרעין ממנו בדין שלמטה כדי לנקותו לעוה"ב משקבל ענשו, לפ"ז אין הוכחה כדברי תו'. אמנם ודאי מצינו שתשובה וזכיות מגינין מן המיתה כדאיתא בשלהי יומא. ואמרינן נמי פ' הדר, תלמיד הי"ל לר"א שנתחייב שריפה למקום. אמרו הניחו לו אדם גדול שימש, שהועילה לו אפילו זכות רבו לבטל ממנו דין מיתת ב"ד, מ"מ אומר אני פשיטא דעון דשפיכות דמים אין לו כפרה ומחילה בשום זכות ותשובה. ככתוב כי אם בדם שופכו ואפילו בקלה מזו אמרו אין מעלין, ובהשולח לא שבקי דאפרקינך, הרי שנינו מי שהרג נפש שלא בעדים דהיינו שלא בהתראה מכניסין אותו לכיפה כו', ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שכרסו מתבקעת הרי שאין לו דמים, ואיך נצילנו מן המיתה ע"י עברה גדולה מן החמורות שבתורה ועיין גדולה מזו שכתבתי בכרך זה תשובה על בחי"ו. ולדעתי אסור להצילו מהמות בשום אופן אפילו בדרך היתר וגמרא ערוכה היא בנדה דף ס"א ע"ש פירש"י, אף על פי שלדעת התו' אינה מוכרח, מ"מ לא נחלקו בזה שאסור להציל ההורג נפש מישראל, והרי ק"ו בן ק"ו, דהתם קלא בעלמא הוא דנפק עלייהו בלבד, ומן הספק הי' אסור להצילם אף באופן המותר, וכן שלמה המע"ה =המלך עליו השלום = צוח אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. ושבקיה לקרא דמוקי נפשיה בכה"ג דאל"ה צריכא למימר. ובפרק זה בורר איתא אי ודאי קטל נפשא לכהויה לעינה, אף על גב דשורייקי דעינא בלבא תליין, ומאחר שאין לנו לדון דיני נפשות הרי אין דמו מסור בידינו, ומסתמא בר חמא עבד תשובה, ומה להם לחוב בדמו ליכנס בסכנת נפש אלא ודאי כדאמרן. לכן נ"ל ברור דלא טב הורה, ואולם אם הי' המעשה שהנהרג התחיל במריבה והכאה. והי' כי יחם לבבו של המוכה עמד והכהו נפש, שמא יש לומר דלאו בר כיפה הוא ואין לו דין מיתה כלל דרודף הוא, אפילו לא הכהו אלא באגרופ, יש בעלי זרוע שאגרופן ממית, ואף על פי שלפי דעתו כדין הלקהו מחמת חוצפא שעשה סמוך לבה"כ ביום שמחת תורה. וגם שהי' יכול להציל עצמו באחד מאבריו, ואף על פי שהמיתו ליואב בדין זה, שאני יואב דחבר א"צ התרא'. ושלמה תואנה הי' מבקש להמיתו מדין המלכות.